

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 2, Sayı: 4, Haziran 2016, s. 159-174

Yrd.Doç. Dr. Hasbi ASLAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü
Resim-İş Eğitimi, hasbi.aslan@omu.edu.tr

Dr. Yavuz YÜCEL

MEB, Sanat Eğitimcisi, yayucel55@gmail.com

SANATIN KÜLTÜREL EYLEMİ: SANATIN KÜLTÜR, KÜLTÜRÜN SANAT FİKRİ

Özet

Sanat yapıtı, görsel dünyanın öznel olarak algılanması ve biçimlendirilmesi yoluyla ortaya çıkar. Haliyle, algılar sonucunda olgunlaşan düşüncenin yorumlanmış biçimi olarak sanat yapıtının, varolan kültürden etkilenmesi ve aynı zamanda onu etkilemesi son derece doğaldır. Altamira Mağarası'nın duvarlarındaki 'çizimler'den, Leonardo Vinci'nin 'Mona Liza'sına, Bernini'nin 'Azize Teresa'sından, Picasso'nun 'Guernica'sına kadar pek çok eser, sanat yapıtı olarak varolan kültürün içinde bir anlam ve nitelik kazanmıştır. Değişen kültürel yapı ve nitelikler, Kuspit'in 'her şeyin sanat olduğu' ve Arthur C. Danto'nun 'sanatın sonu' yaklaşımlarını önümüze koyarak sanatın niteliği ve kültür arasında bir çatışmanın veya tanımsızlığının olası problemlerini göstermesi bakımından önemli ve oldukça iddialı ve şaşırtıcı gelişmelerdir. Dolayısıyla sanata nasıl bakmamız gerektiği ve neyin sanat olduğu veya olmadığına yönelik yaklaşımlar her şeyden önce dönemin yerleşik kültürel niteliklerinden oldukça etkilenmektedir. Bu çalışmada, kültür içinde var olan sanatın, aynı zamanda kültür ürettiği ve bunun yanı sıra var olan kültüre olan katkıları doğrultusunda, sanatın güncel kültüre dair anlam kümeleri ile olan ilişkisi betimlenmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, kültür, sanat yapıtı, kültürel anlam kümeleri

CULTURAL ACTION OF ART IDEA OF ART ABOUT CULTURE, IDEA OF CULTURE ABOUT ART

Abstract

Work of art comes out through perceived subjectively and formalizing of visual world. Therefore, interpreted form of art which is growing up thoughts in consequence of senses as a work of art is quite normal to be affected by established culture and also affect it. Thanks to drawings on the wall of Altamira mountain, a lot of work like Mona Liza by Da Vinci, Saint Teresa by Bernini, Guernica by Picasso has gain meaning and qualification by culture which is exist as work of art. Changing cultural constructions and qualifications put forward two approaches; Kuspit's "everything is an art" and Arthur C, Donto's "end of art" and there is a conflict or ineffability between qualification of art and culture or to show it's possible problems. In this way it is important, assertive and surprising development. Accordingly, which angle we should look at the art or the approaches for which one is art or not is affected by settled cultural qualifications of era, first. In this work it is tried to describe that, the culture exist in art produce culture at the same time and also in the direction of contributions to established culture and relations of art about current culture's meaning set.

Keywords: Art, culture, work of art, cultural meaning sets

1. Giriş

Tarz ve biçim olarak insani eylemleri kapsayan olarak tanımlayan bir anlam kümesi oluşturan kültür kavramı içinde, düşüncenin nihai gücünü temsil eden ve bunun için en geniş ve en kapsamlı alanı ifade eden olgu sanat olgusudur. İnsan sadece sanat olgusuyla kendi istek, arzu ve düşüncelerini üretip tüketebilmektedir. Bu süreçte insanoğlu, toplumsal olarak politik ve sosyal hiyerarşiyi inşa ettikçe sanatın kültürel eksenini giderek daha derin anlamlar kazanmaya başlamıştır.

Binlerce yıl önce yapıldığı iddia edilen Altamira Mağarası'nın duvarlarındaki ilkel çizimlerin yarattığı etki onu değerlendirmeye alan kültürün nitelikleri ile ilgili bir durumdur. Kültür, sanatın ne olduğuna ve nasıl olması gerektiğine karar veren sosyal bir kurum olarak işlem görmektedir. İlkel insanların gerçekleştirdikleri kültürel eylemlerine binlerce yıl sonrasının perspektifinden -kültüründen- bakmak, öncelikle güncel kültürel deneyimlerle mümkün olmaktadır. İçinde bulunduğumuz çağda pek çok paradigmadaki olduğu gibi, bilimde ve kültürde elde edilen yeni bulgular ve kazanımlar sanat anlayışlarına da yansımış ve onu nasıl bir kültürel paradigmadan incelememiz gerektiği üzerine oldukça geniş bir külliyat birikimi yaratmıştır.

Maddi ve manevi olarak sanatın varlığı modern toplumlar için olağanüstü şekilde dikkate alınır. Çünkü sanat ve sanat eğitimi, kültürün içinde bireyin duyguları, pedagojik gelişimi, psikolojik gelişimi ve sosyolojik gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü sanat fikri, yaratıcılığı, aydınlığı, eleştiriyi, eleştireliliği ve kültürü kapsar. Bu bakımdan sanat bireyin kültürel yaşamında potansiyel bir güce ve etkiye sahiptir. Etkili bir sanat anlayışı, kültürü ve sanatçı potansiyeline sahip olan medeniyetlerin aynı zamanda her alanda gelişmiş olmalarının teme-

linde de bu güç yatmaktadır. Çünkü sanatın ortaya çıkması için sistematik olarak sadece duygu tek başına yeterli olmaz. Sanat faaliyetinin içinde, düşün, çevre, emek, süreç ve fikir birlikte hareket eder ve bu kolektif bir kültürün varlığını gösterir. Dolayısıyla toplum ve kültür yapısındaki dönüşümler çoğu zaman sanatın ilgi alanına girmektedir. Bu doğrultuda sanatın birey ve toplum içindeki anlamını oluşturan doğrultular, toplumun ve onun oluşturduğu kültürün genel yapısı ile bir bütünlük oluşturmaktadır. Bu durumda sanatın kültürle olan münasebeti, kapsamlı bir şekilde değerlendirme alanı yaratmıştır.

Sanatın kendi içinde ve dış dünya ile var olan teması; kültürün kendi içinde ve diğer kültürel formlarla olan teması, tıpkı bireyin diğer bireylerle olan temasına ve etkileşimine benzetilebilir. Sözü ettiğimiz bu etkileşim sanatın ve sanat eserinin aurasını büyütmede ve kalite, özgünlük, özgürlük alanını geliştirmektedir. Sanat ve sanat eseri için bu, son derece önemlidir. Çünkü aynı zamanda bu sistem, sanatın kültür fikrini ve kültürün de sanat fikrini belirleyen bir unsur olarak işlem görmektedir. Bu fikir sanat ve kültür etkileşimde sosyalizasyonun önemini de belirlemektedir. “Kültür ve kültürlerarası etkileşim (sosyal antropoloji) açısından sanat ve tasarım birey ve toplum için güncel ve gelecekçi bir sosyalizasyon (Sosyalleşme-Toplumsallaşma) aracı olarak dikkati çeker. Bu yönüyle sanat entelektüel değişimlere yol açabilen dinamik bir karakteri ortaya koyar” (Aslan, 2015: 236). Genel olarak sosyalizasyon süreci ve sözü edilen deneyim süreci “bireylerin, mensubu oldukları kültürün kurallarına ve beklentilerine uygun davranmayı öğrenmesi süreci” (Newman, 2013: 75) şeklindeki benzer kanaatler biçiminde ifade edilmektedir. Sosyolojik olarak her kültürel oluşumun kısmı bir yetki hesabında bulunduğu gibi sanat da kültürün içinde son derece önemli bir güç ve söz sahibidir. Sanat için kültür, kültür için sanat fikri sosyal yaşamın içinde modern sosyal bir kurum olarak hareket etmektedir.

Doğadaki nesne varlığının kendi varlık alanından koparılıp, insanın sosyalizasyon sürecine hizmet edecek bir biçimde dönüştürülmesi ve kullanılması yönündeki bütün hareketler ve eylemler için kullanılan kültür kavramını böylesi bir perspektiften ele aldığımızda sanatın dönüşümsel, tasarımsal ve eylemsel karakterinin kültür için önemi bir kez daha net olarak anlaşılabilir.

Sanat, genel eylemsel karakteri itibari ile fikri, yaratıcılığı ve özgürlüğü sever ve bunu birey için gerçekleştirir. Sanata evrensel bir nitelik kazandıran bu durum, evrensel bir kültürün yaratımına da imkan verir. Bu kültürün içinde sanatın almış olduğu rol bahsedildiği gibi, sosyal, kültürel ve kamusal öneme haizdir. Çünkü bugünün insanının ve toplumlarının sosyal ve kültürel olarak biriktirdikleri, belirledikleri ve tanımladıkları her şeyin içinde sanatın referans olarak alındığı ve gösterildiğini biliyoruz.

Maddi ve manevi anlamda doğanın özünden çıkıp kent olgusunu yaratan insanoğlunun, nihai amacı toprağı işlemek olan ve uzun yıllar bundan başka bir amacı bulunmayan ve toplumları birer endüstri toplumları şeklinde tanımlanmasına neden olan eylemleri, sosyal ve kültürel dönüşümlerin sonucudur. Bu tarihsel sürecin izinde, bütünüyle insani eylemlerle kendi anlam haritasını oluşturan sanat ve kültür kavramları mutlak bir güç oluşturmuştur.

Sanat, insanlık tarihi sürecinin tüm dönemlerinde var olan ve geçmiş olan kültürün bütün olanaklarından fazlasıyla etkilenmiştir. Kültürün içinde var olan sanat, günümüzde tek başına kültürel bir nitelik oluşturmuştur. Doğal bir yapı olarak sanat ve kültür sosyolojik, pedagojik,

endüstriyel ve ekonomik anlamda önemli bir bileşke oluşturmuşlardır. Sanatın kültürel anlatım yelpazesi olmuş durumda olan işlevsel kavramlar bulunmaktadır. Günümüzde modern bilincin olası yapılarının, her şeyden önce bu kültürel yapılarda cisimlendiği görülmektedir. Kentsel yapılarda, tekstil üretiminde, gıda sunumlarına kadar her alanda bunun izleri görülmektedir. Biz, toplumsal rasyonelleşme süreçlerini de bu etkileşimlerden okumaktayız ve öğrenmekteyiz. Sanat ve eğitimi bütün bunları kültürel bir bütün olarak bize sunabilmektedir.

Kültürün ve sanatın mekanizmalarının ve bunların işlevsel olarak etkileşiminin boyutları her geçen gün geliştirilmektedir. Bu anlamda kültür ve sanat kavramlarını eylemsel olarak oldukça hareketli, doğurgan, değişken, dinamik olan bu anlamda insanın kendisini tanımlayabileceği bir eylem biçimi oluşturdukları görülmektedir. Sanat ve kültür, bireyin kendini tanıyıp, sonra da tanımlaması için gerekli olan, bu tanımlama içinde var olan en güçlü olgular olarak işlem görmektedir. Çünkü, kültür ve sanat insanla birlikte varlığını sürdürür. Kültür ve sanat, insanın kendini tanıdıkça ve tanımladıkça oluşan fikir, değer ve davranış modülleri olarak sürecini sürdürür. Sonuç olarak kültür ve sanat ilişkisi ve ortaya çıkan karakter, yenilikçi ve insani fikirler sistemi sunar, bireyi de bu sistemin bir taşıyıcısı olarak görür.

Kültür kavramının gelişim ve değerlendiriliş sürecinde insanın sosyal, düşünsel ve bilimsel gelişiminde bu kavramın kullanımının zamanla farklı yapılar içinde ele alındığını ve kullanılmakta olduğunu görmekteyiz. Yaşam niteliklerini artıran ekonomik, teknolojik ve endüstriyel gelişmelerde görülen hareket, doğal olarak kültürün tarz ve biçimlerinde yeni anlam kümelerinin oluşmasını sağlamıştır. Sanatın bir çok kültürle ilişkilendirdiği ve pek çoğunu ürettiğini ve beslediğini; sanat kültürü, görme kültürü, görsel kültür, okuryazarlık kültürü, okuma kültürü, yaşama kültürü ve sevgi kültürünün yanı sıra, çalışmamızın diğer bölümlerinde tamamını belirteceğimiz pek çok kültürle ilişkili bir şekilde işlediği görülmektedir. Bugünün sanatını anlamak ve anlamlandırabilmek için birçok kültürel perspektiften bakmak önemli bir bakış ve kültürle ilişkili bir olgu durumuna gelmiştir.

2. Sanat ve Sanatın Kültürel Eylemi

Sanat, özünde insanın kendisi ve ait olduğu toplumla ilişkisini betimleyen ve çeşitli açılardan yaşamın ve anlamının ele alındığı pek çok konunun ifade ediliş biçimidir. İnsanın her döneminde ne olduğuna ilişkin çok düşündüğü ve önemseydiği sanat olgusunu tanımlamaya geldiğinde oldukça zorlanıyoruz. Çünkü tarihsel dönemlere, toplumlara, kültürlere, modernizm ve post-modernizme göre -ki bu dönemlerde neyin sanat olduğuna ilişkin sınırlar oldukça genişlemiştir- çok farklı tanımları yapılagelen sanatın sınırlarını net olarak belirlemek güçtür. Bilindiği gibi sanat sözcüğü ilk kez İngilizce literatürde karşımıza çıkmaktadır. Latince 'ars' ve Yunanca 'techne' sözcüklerinden türetilmiş olan İngilizce 'art' sözcüğü eylemsel olarak pek çok anlam taşımaktadır. Bunlardan bazıları resim, müzik, yontu, mimarlık, marangozluk, aritmetik, geometri, tıp, dilbilgisi, retorik ve mantık gibi pek çok insani eylemi temsil etmektedir.

İngilizce'deki 'art' sözcüğünün Arapça'daki karşılığı olan sanat, sana'a kökünden türeyen 'yapmak-üretmek' anlamında bir mastardır. Bu master genellikle bir işi yapmada gösterilen ustalikle eş değer tutulan ve sanatın yaygın genel tanımı için tercih edilen ve kafa karıştıran bir anlamlandırmadır. Sanatın güzel sanatları kapsayan özel tanımında ise üretme veya yapma eylemi sıradan bir eylem olarak düşünülmemelidir. Çünkü üretme ve yapma eylemi basit bir şekilde nesnelere üretme ile eş değerde olan bir eylem değildir. Bu eylemin aynı zamanda güzel, özgün olması ve hayranlık uyandırması gibi bazı nitelikleri olması gerekmektedir. Bu bakım-

dan sanat kelimesi insani eylemlere yönelik olarak karmaşık çağrışımları gerekli kılan bir profil de ortaya koymaktadır.

Sanat fikri kültürü daima kamçılar, kültürü zorlar, ona direnir ve kendini dayatır. Sanat eseri ve fikrinin ortaya çıkması için özgünlük, yaratıcılık, içtenlik ve uz'sal bir bilincin bu süreç içerisinde birlikte hareket etmesi ve bu hareketin görülmesi gerekir. Özgün olmayan, tesadüfi olan, kopya olan, benzer olan, tekrar olan ve toplumsal anlamda ilgi çekmeyen çalışmalar nitelik açısından sanat eseri olarak değer kaydedemezler. Bu açıdan en etkili anlatım biçimi Duchamp tarafından gerçekleştirilmiştir. "Duchamp'ın pisuarı belki bu bağlamda anlamlıdır, fakat sonrasında benzer olgunun tekrarı sanat niteliği taşımaz. Bazen doğada müdahalesiz gerçekleşmiş öyle oluşumlar vardır ki sanatçı gözüyle şaheserdir sanatçı bunu görüp gösterdiği zaman da sanatsaldır. Hazır nesnelere Picassonun bazı assemblaj ve montajlarında olduğu gibi estetik kaygıyla bir araya getirmesi de sanattır. Sıradan ve tesadüfi işlerde de bazen bir güzellik, estetik yakalanır, fakat her tesadüfi nesne estetik değildir. Haz vermesi, ilginç, yüce, cesur, çocuksu, saf, canlı, güzel, doğru, iyi gibi herhangi bir estetik fenomenle ve duyuları harekete geçirmeye bağdaşması gerekir. Güncel yaşamın görsel kültürüne giren her imge sanat değildir; duyulara, hem de etkili ve olumlu bir şekilde hitap etmesi gereklidir. Sanat deyince mantıklı tasarımları ve bir duygu ve düşünce sürecinin sonucunda ortaya çıkan yaratı ürünlerini anlıyoruz" (Kodaman, 2014: 421). Kültürel olarak çeşitli dönemlerdeki yaklaşımlar ve tanımlamalar dikkate alındığında nesnel çıkarımlar doğrultusunda sanatı, duygu ve düşünceler bütünlüğünün gizlediği bütün eylemlerin; -estetik anlatım biçimleri doğrultusunda- bir tasarımın veya güzelliğin anlamında kullanılmasında tercih edilen bütün yöntemler dizgesi şeklinde tanımlayabiliriz. Sanat kelimesi köken olarak incelendiğinde de görüldüğü gibi, dönüşümü, değişimi kurgulayan bir kavram olduğu görülmektedir.

Batı'da, ilkçağda akıl ve el becerisi ayrımıyla bağlantılandırılarak, liberal sanatlar ve bayağı sanatlar olarak yapılmış olan sanatların sınıflandırılma sistemi, bazı değişikliklerle modern çağa kadar sürdürülmüştür. Bu bölünme modern çağda, eski liberal sanatlar şeması, güzel sanatlar, fen bilimleri ve insan bilimleri olarak ayrı kategoriler halinde ortaya çıkmalarına yol açacak bir biçimde yeniden örgütlenmişti. Bilginin gelişimi, özerk dallara ayrılması ve her bölümün kendi içinde çok daha fazla uzmanlık gerektirmesiyle zaman içinde bilimler felsefeden ayrılmaya başladı. Her bilginin bilimsel doğrulanmayı gereksindiği bir çağda estetiğin de bilimsellik yoluna girmesi olağandı. Estetik, ilk kez 1735 yılında Alexander Gottlieb Baumgarten tarafından 'güzelin bilimi' olarak mantığın yan alanı olmaktan çıkarılarak yeni bir bilim dalı haline geldi (Dikmen, 2012: 139,140). Güzelin bilimi nesnellik, deney ve gözleme dayanan bilimin aksine öznelliğe dayanmaktadır. Ancak bu insanın toplumun bir parçası olduğu ve bunun için toplumun bir parçası gibi hareket etmesi gerektiği gerçeğinden hareketle sanatsal etkinliklerini gerçekleştirdiği unutulmamalıdır. "Sanatsal etkinliği, bazı düşüncelerin, amaçların, duyguların, durumların ya da olayların, deneyimlerden yararlanarak, beceri ve düş gücü kullanılarak ifade edilmesine ya da başkalarına iletilmesine yönelik yaratıcı bir insan etkinliği diye tanımlanabilir" (Bozkurt, 2013: 15). Sanat etkinliği insan duygularının, sezgilerinin ve düşüncelerinin somut göstergesidir, biçimdir. Bu bakımdan da sanat etkinliği kültüre olağanüstü bir şekilde bağlı ve ondan oldukça etkilenen bir yorumdur. Çünkü bu durumda kültür sanatsal etkinliğin toplum içindeki entegrasyonunu sağlayan, tüketimini kolaylaştıran bir olgu olarak hareket etmektedir.

Leo Tolstoy'un deyişiyile, sanat insanları benzer duygular içinde bir araya getiren ve insanlığın gelişimi ve mutluluğu için mutlak olan bir bütünleştirme aracıdır. Sanatçı ve sanat yapıtı üzerine yapılan değerlendirmelerdeki karşıtlıkları önlemek amacıyla Tolstoy, *Sanat Nedir?* adlı kitabında başlı başına bir fasıl ayırmıştır. Ona göre, "gerçek bir sanat yapıtı üretebilmek için kimi koşulların yerine getirilmesi gerekir. Bir kez, böyle bir işe kalkmış kişinin dünyayı kavrayış açısından zamanına göre yüksek bir düzeyde bulunması gerekir ki, belli birtakım duyguları yaşayabilsin ve bunları insanlara aktarma arzusu duyup, bunun olanaklarını yaratabilsin" (Tolstoy, 2013: 124). Burada sözü edilen olanakların bir ürün olarak ortaya çıkmasını sağlaması bütünüyle bireysel ve toplumsal kültürün olanaklarını iyi bir şekilde okumakla mümkündür.

Sanat gerek üreticisini ve gerekse tüketicisini kültürel olarak bulunduğu yerden daha ötelere götürebilecek anlamlarla yüklü güçlü kültürel bir dinamik yapı oluşturur. Bu bakımdan sanatsal uğraşı büyük bir duygu birikimini ve aktarımını gerektirir, "duygu geçişinin genel olarak gerçekleşip gerçekleşmeyeceği ve ne ölçüde gerçekleşebileceğini, sanatçının yapıtı oluşturan sayısız ayrıntıdan ne kadarını yakalayıp yansıtabileceğine bağlıdır. Bu ayrıntıların nasıl yakalanabileceğinin dışsal eğitimi mümkün değildir: Bu ancak insanın bütün ruhunu o işe vermesiyle mümkündür" (Tolstoy, 2013: 138). Sanatı özel ve kültürel olarak anlamlı kılan unsur ortaya çıkan sanat yapıtının, -bir realite olarak- üreticisinden ayrılarak kültürün bir parçası olmaya hizmet etmesine yönelik bir anlatı gerçekleştirilmesi önemlidir. "Sanatçının dile getirdiği duygu başka insanlara geçer; böylece de insanlar o duyguyu yaşarlar, dahası, herkes kendine özgü bir biçimde yaşar; bu durumda her türden açıklama, yorum gereksizdir. Eğer yapıttan başka insanlara geçiş olmuyor, yapıt başka insanlarla buluşmıyorsa, hiç bir açıklama, yorum ona bu niteliği kazandıramaz" (Tolstoy, 2013: 131). Sanat yapıtı kendi gücüne ulaşıp bu gücü yayabilecek güçte, özellikte ve karakterde olmalıdır. Kısaca nitelik olarak gerekli olan olgunluğa erişmiş olmalıdır. "Sanat yapıtı uzun bir olgunlaşma ürünüdür. Bize yeni bir mesaj getirmelidir. Kalıcı bir mesaj, bir yerden başlayıp bir başka yere köprü olmalıdır. Şu var ki, sanat mutlaka bir noktadan başlamak zorunda değildir. Ahlâka dayandığı sürece her yerden başlayabilir" (Tolstoy, 1992: 138). Sanat yapıtı hakikatin, kültürün ve onun niteliklerinin süreçsel bir biçimi ve yorumudur. "Sanatın özü sanat yapıtında ortaya çıkmaktadır; sanattan söz edildiğinde ise, varlığın gizlisiz, saklısız yanının sanat yapıtına gelip yerleştiği, dolayısıyla hakikatin sanat yapıtında görülebileceği anlaşılır" (Bozkurt, 2013: 290). Bu noktada, sanatın hakikatin eseri olup olmadığını sorgulayabilecek tek sosyal olgu kültür olgusudur. Ancak kültürel birikim sanatın hakikat ölçüsünü artırabilir.

Bilimsel, nesnel ve öznel olarak kültürde yer etme amacı gösteren her gayretin, çalışmanın objektif bir değerlendirmesinin yapılması gerekir. Dolayısıyla sanatın özgünlüğü, bilime, topluma, kültüre kattığı objektif değerlendirmeler ölçüsünde gerekli bir nitelendirme değildir. Buna rağmen her türden sanat yapıtı mutlak estetik bir nesne olarak kabul edilir. Ancak, her estetik nesne ise mutlak bir sanat yapıtı olarak kabul edilmeyebilir. Sanat güzelin peşinden koşmak zorundadır. "Güzeli, öznel anlamda, bize belli bir tür haz veren şey olarak, nesnel anlamda ise, bizim dışımızda var olan mutlak mükemmel olarak tanımlıyoruz" (Tolstoy, 2013: 41). Güzeli kavramı, gerçekte sanatın ne olup olmadığına ilişkin öğretilerin büyük çoğunluğunun temelini oluşturur. Yukarıda sözünü ettiğimiz gibi, sanat yapıtının estetik özellikler taşıması gerektiği gibi, bunun yanı sıra bu yapıtta diğer özellikler veya niteliklerin bulunması önemli görülmektedir. Özgünlük ve yaratıcılık bu niteliklerin en önemlilerinden sayılır. Bu realiteden hareketle, insanı kültürel olarak olduğu yerden başka bir yere taşıyabilen, çarpıcı, ilgi çekici ve haz vererek insan du-

yularına yön veren her sanatsal yapıt -özgün ve yaratıcı eser- birer sanat eseri olarak kabul edilir. "Bu tarife göre, yeni bir mesaj getirmeyen ve öncekileri taklit veya tekrardan ibaret olan bir çalışmaya sanat eseri denilemez. Gerçek sanat eseri, sanatçıdan doğar. Eser, sanatçıdan ayrılır; kendi başına bir hayat sürmeye başlar; gerçek bir varlığın canlı konusu olan manevi bir solukla canlandırmış bağımsız bir konu, bir kişilik haline gelir. Sanat eseri, manevi dünyada gelişmiş güzel ortaya çıkan tesadüfi bir olay olmayıp, tersine bilinçli bir olaydır. Her canlı varlık gibi, aktif kuvvetlerle donanmıştır ve yaratıcı gücü tükenmemektedir" (Turgut, 1991: 162). Çünkü günümüz itibari ile sanat kavramsal olarak, doğa dışında yapay olan her şeyi kapsayan genel tanımlamalarla ifade edilmeye çalışılmaktadır.

Toplum ve kültür içinde sanatın genel olarak özgür oluşu, yeni sanat alanlarının oluşmasına da zemin hazırladığı söylenebilir. Halihazırda post-modernizm gibi, modern sanatın manifestoları daha da ilginç yaklaşımları doğurmuş, sıradan konuların ve nesnelerin sanat yapıtı tanımı içine gireceği öngörülerini desteklemiştir. Örneğin; Dada ve Pop sanatçıların bazı hareketleri sanatın özgünlüğü fikrine meydan okumuştur (Emery, 2002: 17). Weitz (1956: 27-35) açık kavramı ortaya attı ve ailesel yakınlık ilkesi ile sanat tanımını genişletti. Dickie ve Danto herhangi bir nesnenin bazı şartlar altında sanat olarak kabul edilebileceğini söyledi. Arthur Danto en azından bir gerekli şartta bir sanat eserinin sanat teorileri tarafından azad edilebileceğini belirtti ve Carrol'a göre (2000: 3,11) daha yakın zamanda olmazsa yarın herşey sanat olarak kabul edilecektir. Aslında bugünden bazı sempozyum çalıştay ve sergilerin 'her şey sanattır' gibi başlıklar aldığını görmeye başladık. İkonoklast bir dönemde hatta bir bunalım döneminde olduğumuzu söyleyebiliriz. Sanat herhangi bir bayağı nesne konumuna indirgenmiş sanatın ya da sanatçının ayrıcalığı ve sanat nesnesinin dokunulmazlığı ve kutsallığı kavramı ortadan kalkmıştır. Bu bir bakıma iyi bir bakıma da süistimal edilecek bir durumdur. Bu sanat uğraşına herkesin katılabileceği çoğulcu bir yaratım süreci olabilir ve bu eylem sonucu oluşan nesnelere ikonlaşmaktan kurtulabilirdi. Fakat çoğunlukla sanat yüce amaçlar için yapılacak bir uğraş olmak yerine salt bir dışavurum noktasına vardı. Bazen sanatçının her fiziksel atığı fetiş nesne muamelesi gördü bazen de şiddet ve canilik ikonlaştı (aktr; Kodaman, 2014: 420). Sanatı kültür ve sanat perspektifinden değerlendirdiğimizde, gerçek sanat anlamı daha net olarak ortaya çıkmaktadır. Bir faaliyetin, etkinliğin veya yapıtın sanat niteliğini kazanması için öncelikle kültürün içinde kendine bir alan yaratması gerekmektedir. Kültürle iç içe, onu yücelten, yeren ama bunu iyi niyetle gerçekleştiren bir sanat anlamlı ve güçlü olan sanattır.

Sanat sürekli olarak kültür üreten bir kurum olarak işlem görmüştür. Sanat, sürekli üretim faaliyeti ile kültürel olarak dinamik bir karakterdir. Sanatı kültürün içinde güçlü ve etkin kılan en güçlü olgu, onun sürekli üretken olmasıdır. Üretken sanatçıların özgün eserler yaratma cesareti sanatı kültürün içindeki varlığını daima güçlü ve etkin kılmaktadır. Diğer taraftan sürekli üreten sanatçı eseriyle kendisini ve sanatını ölümsüz kılmak ister. Bu da sanatın kültürel olarak en güçlü olduğu kerteyi göstermektedir. "Sanatçı eserleriyle ölümlü hayatını ölümsüzleştirmek gayretinde olan biridir" (Rank, 1932: 39). Bu nedenle sanat ve sanatçı kültürün içinde bir direnç alanı oluşturmaktadır. Çünkü sanatçı ve sanatı kendi içinde bağımsız olarak düşünmek oldukça yanlış bir düşüncedir. Doğal olarak sanatçı ve sanatı kültürden bağımsız düşünmek pek mümkün görünmemektedir.

3. Kültür ve Kültürün Sanatsal Eylemi

Kültür, bireyin uzamındaki konumunu ve kimliğini ifşa eden bir kavram olarak algılanmaktadır. Geniş anlamda, toplumun bir parçası olarak bireyin toplumun içinde nerede durduğu ve yapısı

ettikleri şeklinde anlaşılan kültür, diğer bir ifade ile bireyin toplumsal eylemleri için kullanılmaktadır. Köken olarak Latince ekme, yetiştirme, koruma ve onur anlamlarına gelen 'colere' kelimesinden geldiği görülen kültür, önceleri 'toprağı ekme için hazırlamak' anlamında kullanılırken (Briggs, 2007: 99), sonradan 'düşünceyi üretme ve besleme' anlamında kullanılmaya başlanmıştır. "Kültür ile aynı kökten gelen 'coulter', saban demirinin ağız demektir. İnsan faaliyetlerinin en inceliklisine işaret eden kelimeyi emek ve tarımdan (agriculture), gelişim (cultivation) ve üründen (crops) alırız" (Eagleton, 2005: 9). Tanımlama olarak dönemsel bir yapıdaki kültür kavramının günümüzdeki tanımlama teşebbüsleri oldukça değişken bir yapıdadır. Erdoğan ve Alemdara göre, kültür kavramı daha sonradan 'uygarlık'la ilişkilendirilmeye başlamıştır. Özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda kültür kelimesinin mütevazi kökeninden oldukça uzaklaşıp yeni anlamlar yüklediği görülmektedir. "Bir taş yerdeyken doğadır; insan taşı alıp bir hayvanı kovalamak için attığında, taş, amacını gerçekleştirmek için kullandığı doğal bir araç olur. Bu taşı alıp, yontup işleyip bir araç yaptığında, artık o taş, kültürel bir üründür. Bu ürünün yapılış/ ifade biçimi ise kültürdür" (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 349). Terminolojik olarak kültür kavramının zenginliği, bilimsel gerçekliğinin yanında, sosyolojik ve tarihsel derinliğe sahip oluşuyla da açıklanmaktadır. Ontoloji, etnoloji, sosyoloji, tarih, sosyal psikoloji, sosyal antropoloji gibi sosyal bilimlerin ve çeşitli disiplinlerin farklı şekillerde ele alıp inceledikleri ve yorumladıkları kültür kavramının çalışmamızın bu bölümünde, sanata olan yaklaşımı ve sanat fikrine olan bakışını ele almaya çalışacağız.

Kültür kelimesi, çok önemli bir tarihsel değişimi izlediğine göre, bazı temel felsefi meselelerin de şifresidir. Bu kavramda özgürlük ve determinizme, eylemlilik ve dayanıklılığa, değişim ve kimliğe, verilen ve yaratılana ilişkin pek çok soru muğlak bir biçimde odak noktası haline gelir. Kültür, aktif doğal gelişme eğilimi anlamına geldiğine göre yapay ve doğala, dünyaya yaptıklarımız ve dünyanın bize yaptıkları arasındaki diyalektiğe de işaret eder. Epistemolojik açıdan 'gerçekçi' bir düşüncedir; zira bizim ötemizde bir doğa ya da saf bir madde olduğunu gösterir. Bunun yanında, 'inşa edici' bir boyutu da vardır; çünkü bu saf madde insan deneyimine göre anlamlı bir şekle sokulmalıdır. Öyleyse asıl mesele, kültür-doğa karşıtlığının yapıçözüm olduğunun fark edilmesidir (Eagleton, 2005: 11).

XVIII. yüzyıla kadar tekil anlamda kullanıldığı bilinen kültür kavramı, bu tarihin sonundan itibaren çoğul anlamda kullanılmaya başlandığını görüyoruz. Raymond Williams, kültür kelimesinin karmaşık tarihinin peşine düşmüş, kelimenin üç temel modern anlamı olduğunu fark etmiştir (bkz. Eagleton, 2005: 17-21). Öncelikle etimolojik köken olarak, kültürün genel içeriğini açıklamaya çalıştıktan sonra sanatla olan münasebeti üzerinde durmayı düşünüyoruz. Etimolojik açıdan ham halde kökeni doğaya dayanan kültür, insanların birlikte yaşama olgusuyla ortaya çıkmış ve bu doğrultuda gelişen ve değer olarak nitelenen alışkanlıklar ve yaşam tarzlarını ifade eden bir olgu olarak gelişme göstermiş, özellikle de sanatla oldukça ilişkilendirilmiştir. "Kültür, kelime olarak kendi anlam haritasını çıkarırken insanlığın kır yaşamından kent yaşamına, domuz besiciliğinden Picasso'ya, toprağı işlemeden atomu parçalamaya uzanan tarihsel değişimi de gözler önüne serer" (Eagleton, 2005: 10). Dolayısıyla kültür kavramı insanoğlunun yarattığı değerler sistemlerinin bir bütünüdür. Kültürü çözümlenmek için değerler zümresini iyi anlamak gerekmektedir. Bu nedenle, "hiçbir kültür, insanların amaçlarını ve hedeflerini, onların neyin iyi-kötü, doğru-yanlış, adil-adil olmayan, değerli-değersiz olduğu konusundaki kavrayışları ile bunların anlamının ve değerinin nihai kaynakları hakkındaki inançları incelenmeksizin anlaşılabilir" (George, 2003: 3). O halde tanımsal olarak genel ve yaygın anlamını bulan bir kavram olarak "kültür bütüncül bir yaşam biçimidir" (Williams, 1993: 9) şeklinde ifade edilmekte-

dir. Güngör, kültürü "bir inançlar, bilgiler, hisler ve heyecanlar bütünüdür" (1986: 15) şeklinde tanımlarken Gray, kültür kelimesinin olması gerekenden çok daha fazla tanıma sahip olduğunu ve bu tanımlardan hiç birinin gerektiği kadar kapsamlı ve doğru olamayacağını açıklamaktadır (2004: 44). Toplum, sanatı ve oluşturduğu bütün değerlerin toplamını ifade etmek için kültür kavramını kullanıyoruz. Bu yaklaşımlar kültürü, insanın ürettiği ve geleneksel olarak kabul gören sanatların ve entelektüel üretim biçimlerinden koparak, sanat ve felsefeyi kapsayan, kullanılan dilden, moda ve reklamcılığa kadar bütün imgesel pratikleri ve alanları da içene alan bir duruma gelmiştir. Buradan hareketle yapılacak bir analizde kültürün, sanat ve bireyin öğrenme etkinliklerinin dışında, toplumsal kurumsal olarak ve bütün insan davranışlarında ortaya çıkan anlamların, değerlerin ve özgül yaşam biçimlerinin tanımı olarak kavramsallaştırıldığı görülmektedir. Kültür, insan topluluklarının kolektif olarak ürettikleri düşünsel, duygusal, maddi ve manevi yaşamlarını üretme ve bunlara bağlı olarak kendilerini açıklama biçimidir.

Kültür kelimesi insanlık tarihi için son derece önemli olan, yaşamsal deneyimler sürecini izlediğine göre, bu kavramın aydınlatılmasını için aşağıdaki gibi iki temel anlayış bütünlüğü oluşturulabilir:

- Bireyin yaşamsal deneyimlerini geliştirmesine açıklık getiren; düşünsel, bilgisel ve sanatsal eylemlerinin tümü.
- Bireyi bir toplumun parçası şeklinde tanımlayan ve bunun için sosyalizasyonunu sağlayan etkinlikler. Bir toplumun üyelerinin kabul ettikleri davranış kalıpları ve bunların yansıma biçimleri: Değerler, inanışlar, tutum ve davranışlar, maddi ve manevi unsurlar gibi. Kültür insanlık tarihinin elde ettiği bütün bilgi ve deneyimlerin geldiği noktayı, öğrenilmiş ve aktarılmış bilgi birimini ve güzel sanatların belirli bir toplumsal gelişme aşamasındaki bütün düzeyleri gösterir. "Krober'e göre kültür, öğrenilmiş ve aktarılmış hareki reaksiyonlar ve alışkanlıklar, teknikler, fikirler, değerler ve teşvik edilen davranışların tümüdür" (Başaran, 1975: 20).

"Kültür kelimesi tam da yapma ve yapıma, rasyonalite ve kendiliğindenlik arasındaki bir gerilimi içerir. Bu gerilim, aydınlanmanın soyutlanmış aklını yerdiği gibi, çağdaş birçok düşüncenin kültürel indirgemeciliğine de meydan okur" (Eagleton, 2005: 14). Bu bakımdan sanatın kültürel açıdan eleştirisi son derece mantıklı bir düşüncedir. Bu diyalektik, sanatın kültürün sanata göre önceliğini değil, sanatın kültürün içindeki önceliğini betimlemek için yeterlidir. Çünkü sanat kültürü kendi içinde özgür kılmakta, ona dinamik ve değişken bir yapılandırma sağlamaktadır. "Özgürlük ve determinizm arasındaki karşıtlığı kırarak bir pratik arayan Friedrich Nietzsche'nin yöneldiği şey sanat olmuştur. Sanatçı, sanatını icra ederken kendini sadece özgür ve zorunlu, yaratıcı ve kısıtlanmış hissetmekle kalmaz; bunların her birini diğeri açısından da hisseder ve bu eski paramparça karşıtlıkları karar verilemezlik noktasına kadar taşır" (Eagleton, 2005: 14). Sanat kültüre kendisini yansıtmaya olanağı sunmaktadır. Kültürden sanata, sanattan kültüre doğru yol alan sosyal bir etkileşimin varlığı, ironik bir durum ortaya koymaktadır. Kültür böylece, tehlikeli bir şekilde istek ve arzularının esiri olan insanlığın, merak ve araştırma doğrultusundaki gayretlerinin esiri olmuş durumdadır. Kültürün sanata gereksinim duyması ve bunun için taşıdığı anlam onu güçlendirmektedir. Buna bağlı olarak sanatın kültür için oynadığı rolü yükseltiyor ve temellendirebiliyoruz. Kültürün kültür olma kapasitesinin en güçlü argümanlarından birisi de sanat olgusuna oldukça muhtaç olmasıdır. Sanat kültürü daha esnek olması, evrensel olması, özgürlüğü çağrıştırması ve onu güzele, farklıya, ilginç olana ve teşvik edilene yakın olması yönünde teşvik ediyor.

Kültür için sanat, geleneksel yaşam biçimleri ile evrenselci anlamları karşı karşıya getiren bir anlatım biçimi olmuştur. İkel çağlardan günümüze gelişim sürecinde olabildiğinde ayrımcı olan kültür, yaşam tarzı olarak oldukça homojen bir tarz yapı ortaya koyar. Sanat, kültürün genel entelektüel yapısını kapsayacak şekilde geliştirmekte, kültürün toplumsal varlığını ve değişim değerlerini yüceltmektedir. Böylece sanat kültürün yozlaştığında onu bu durumdan kurtaran bir güç yaratmıştır. Kültürün kendi içinde daralmasını engelleyip ona hareket kazandırmıştır.

“Kültür yaşayan insanın kendini ve toplumunu materyal ve zihinsel olarak üretme yoludur” (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 351). Toplumların kendilerini dinamik olarak nasıl ayakta tuttukları ve bunu nasıl yaptıkları kültürün yapısı ile ifade edilebilecek bir durumdur. Kendini yenileyen ve daha üreten toplumlar bu şekilde kültürler alanlarını oluşturmaktadır. Kültür kavramı, her dönemde olduğu gibi kendi varlığını ve gelişimini etkileyen yakın ve uzak ilgilerden arınık olmayıp, aksine onların derin izlerini taşıyan bir olgu olarak gelişmiştir. Sanat kültürün önemli bir mücadele alanı olmuştur. Dolayısıyla, sanat fikri kültürü etkileyen ve kültür üzerinde derin izler bırakan bir değerdir. Kültürün genel tanımını yaptıktan sonra sanata olan yaklaşımını ele aldığımızda, bireyin sosyalizasyonunda etkili bir sosyal kurum olan kültürün, toplumsal yapının içindeki birbirinden farklı pek çok alanda kullanıldığı görülmektedir. “Kolektif kimlik, ulus, etnisite, şirket politikası, örgüt iklimi, sanat ve edebiyat, yaşam tarzı, ritüel ve kitlesel ölçekte üretilen popüler eserler anlamlarında kullanılmaktadır” (Mezey, 2003: 37). Esasen sanat kültürün popülerleşmesine hizmet edebilmektedir. Bu yönüyle sanat kültürün gelişmesine de hizmet etmektedir. Kültürel niteliklerin değişmesi, dönemselsel olarak popüler olan kültürün kendinden öncekilere göre öne çıkması, direnmesi, aynı zamanda kültürü kendi kendine karşı mücadele eden ironik yapısını göstermekte ve böylece bölünmüş bir yapıda olduğunu anlatmaktadır.

“Kültür, insanlar tarafından paylaşılan ve gelecek kuşaklara intikal ettirilen bir semboller sistemidir” (Erdentuğ, 1981: 35). Zengin bir eylemsel kümesi ile sanat, kültürün içinde yerleşmiştir. Sürekli olarak kültür üreten bir kurum olarak işlem gören sanat, kültürün kurumsallaşmasını sağlamıştır. Sanat, kültürü eleştiren en güçlü olgudur. Bu nedenle kültür esnemeye tabi tutulmuştur. Bu yolla sanat kültürün, toplumsal ve maddi yaşamda temellendiği ve sınırlandığı, bu yaşamdan bağımsız ve özerk bir kurum olmadığını anlatmaktadır. Kültürün, demokratik, çoğulcu ve özgür olan ve rasyonel üretimler gerçekleştirebilen insanlar topluluğu tarafından işlemesi gerekiyor. Sanat bunun için modern bir tez üretmektedir. Esasen sanat kültürün değerler, fikirler sembolik anlam kalıpları içinde değerlendirmesinin önündeki bir engel olarak işlem gördüğü söylenebilir. Dolayısıyla sanat tıpkı birey gibi kültür içinde doğar, büyür ve gelişir. Sonucunda da kültürün taşıyıcısı durumuna gelir. Böylesi bir bakışın sonucunda kültür aynadan yansıyan insanın bir tablosu gibidir. Bu bakımdan sanat kapsamında ele alındığında, kolektif benliğin, kolektif beklentilerin özgürlük arayışlarının evrensel anlamda en üstün düzeyde temsil edildiği bir alandır diyebiliriz.

Sanat, kültürü taşıyan ve üreten her bir bireyin küresel ölçekte katılımcı, paylaşımcı ve sürdürülebilir bir eylem içinde olmasını, bu anlamda kararlar alabilmesini önermektedir. Bu anlamda sanat ve kültür, kendi aktörlerinin yaratıcılığını koruyup geliştirmelerini istemektedir. Özellikle 20. yüzyılın ortalarından bu yana gerçekleşen sosyal, teknolojik ve endüstriyel gelişmeler, sanat ve kültür kavramları kesişme noktasına getirmiştir. Çalışmamızın son bölümünde de belirteceği-

miz gibi bu kesişme noktasında, kültür ve sanat kavramları sosyal ve pedagojik yaşamda birçok kültürel olguyu yaşamamızı önermektedir.

4. Sanatın Kültürel Gerçekliği ve Sanatın Kültür Üretimi: Sanatın Direkt Ve Endirekt İlgili Olduğu Kültürel Yapılar ve İlişkiler

İnsanoğlunun kazanımlarının bugüne kadar getirdiği kültürel ve sanatsal gerçeklikler bir toplumun zenginliğinin göstergesi ve ölçüsü olabilir. Bu zenginliğin en büyük göstergelerinden biri de, kültür ve sanatın oluşturduğu sosyolojik bileşenler, yarattığı ekonomik ve endüstriyel güç, küresel ölçekte kitlelerin ilgi odağı olabilmektedir. İletişim, eğlence, sinema, tiyatro, pedagoji ve daha pek çok disiplin, kültür ve sanatın birlikte oluşturduğu etkiler yoluyla günümüzde, giderek büyüyen ve çeşitlenen bir sektör ve külliyat yaratmış durumdadır.

Sanatın tarihine bakıldığında onun ilk olarak dogmatik ve spekülâtif dönemlerden geçtiğini ve bu dönemlerden oldukça etkilendiğini görüyoruz. Son yarım asırda ise teknolojinin devreye girdiği pozitivist dönemde incelendiğinde ise piyasa ekonomisinin sayesinde sanat ve kültür arasında giderek artan bir karmaşa yaşanmıştır. Bu halen günümüzde devam eden bir karmaşadır. Ayrıca bu konu dönemselsel olarak da sanat ve kültür arasındaki etkileşime yönelik gerçekleştirmeye çalışılan düşünsel tartışmaların da merkezinde yer almaktadır.

Sanat kültür için bir sentez oluşturmuştur. Daima yeniyi eskiyle kıyaslayan, yenisinin üzerine daha yenisini koyan diyalektik bir sentez bu. Sanat düşüncesinin bütün yenilikçi, yücelik ve kusurlarıyla bir kitle kültürü oluşturma yönündeki eğilimi pedagojik, sosyolojik ve teknolojik gelişimin doğrultusunda gerçekleşen bir olgudur. Bu gelişimin daha ziyade, batılı yenilikçiliğin sentezine dayandığının herhalde en güçlü kanıtlarından biri, küresel kitle kültürüne geçişi mümkün kılan ekonomik, sosyolojik ve pedagojik gelişmeler olduğu söylenebilir. Sanat sınırları ölçülemeyecek kadar geniş bir alan ve bu alanda neyin sanat olup olmadığı bir türlü netlik kazanamamıştır. Her şeyin sanat olabileceği yönündeki bir düşüncenin diyalektiğinde de, ne sanatın varlığından, ne sanat eserinden ne de adına güzel sanatlar eğitimi denilen kurum ve süreçlerin hiç birinden bahsetmek mümkün olmayacaktır. Öte yandan 'sanat diye bir şey yoktur, sadece sanatçılar vardır' şeklindeki bir düşüncenin de diyalektik olarak son derece basit kaldığını söylemek mümkün olmaktadır. 'Sanat dünyası' terimini sanat yapıtının yaratıldığı kültürel ve tarihsel bağlamı ifade etmek için kullanan Arthur C. Danto, 1964 yılında söylediği bu sözle böylece, bir nesnenin ancak 'sanat dünyası' ona 'değer atfettiğinde' sanat yapıtına dönüşebileceği tezini ortaya atan George Dickie'nin kurumsal sanat teorisine de temel oluşturmuştur. Bu tarihten 20 yıl sonra ise 'sanatın sonu' adlı o meşhur yazısını kaleme alan Danto, bu yazısında Andy Warhol'un Stable Gallery'de sergilediği 'Brillo Kutularının' sanat tarihinin sonuna dalalet ettiğini ileriye sürmüştür. Danto'nun felsefesine göre, sanatın sonu dendiğinde; özellikle 1960'larda ortaya çıkan bir dizi kavramsal devrimle birlikte -pop, fluxus, minimalizm, kavramsalculuk vb gibi- bir sanat yapıtının nasıl olması gerektiğini belirleyen her türlü sınırlamaların ortadan kalkmasının anlaşılması gerektiğidir. Bu da gösteriyor ki, sanatla ilgili geliştirilen bütün söylemlerde kültürün somut bir şekilde ilişkisi olduğudur. Buna göre sanatın kendisini ifade eden mutlak gerçeklik alanı kültür kavramı ile ifadesini bulmaktadır.

Yetişme veya büyüme anlamı taşıyan "kültür, sadece tabiatın insan eliyle işlenmesi değil, bizzat insanın ahlâki, sosyal, entellektüel, teknik istidat ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi demektir (Abadan, 1956: 174). Burada sözü edilen pedagojik gelişim bireye ve kitleye yönelik bir gelişimdir. İnsanoğlu kendisine diğer varlıklardan çok daha farklı olarak verilen birçok yetenekle dün-

yaya gelmektedir. Ancak, bu potansiyelinin ortaya çıkması ve bu özelliklerini kullanabilmesi çoğunlukla biraz önce sözünü ettiğimiz yetişme ve bu ortamın sağlanması ile mümkündür. Sanat bireyin ve üyesi olduğu toplumun, gerek kültürel mezyet olarak insanın düşünsel, psiko-motor, yetenek, sosyal ve kültürel olarak gelişebilmesinin yollarını gösterir. O halde kültürle sanat arasında oldukça anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Sanat insanın bütün eylemlerine hipotez geliştirerek, kültüre meydan okumakta ve ona yol göstermektedir. Sanatın bu işlevi kültürü var eden insanı ve kültürü işlemek; var olan sosyal anlamları, teknolojiyi, endüstriyi, pedagojiyi, değerleri, bilgiyi ve bilimi en üst seviyeye kadar ulaştırmaktır. Toplumun yapısını ve dolayısıyla kültürün kendisini ve var olan işleyişini bu yönde etkilemesi bakımından sanat, kültürü üretmekte ve bütün kültürel yapılarla ilgilenmekte ve bu yapıların varoluşundaki asıl kaynak olarak işlem görmektedir. Sanatın oynamış olduğu bu rol, günümüzdeki ve gelecekteki işleyişine dair bir değerlendirmeden çok daha ötededir.

İktidar, güç odakları, sosyal politikalar var olan kültürün üzerinde önemli bir güç olarak görünmekte -kültür politikaları üzerine dikkate değer tartışmaların kültür ve iktidar arasındaki ilişkiler üzerine olduğu bilinmekle birlikte-; pratikte öyle görünmese bile, sanat kültürü onun yerini almakla tehdit etmektedir. Sanat ve sanat düşüncesini geliştirmenin toplumsal hayatı düzenleme sorumluluğu kültürü neredeyse kapsam dışında bırakmamaktadır. Sanatın kültür içindeki bu sorumluluğunu ve konumunu özetleyen ve kültürün varoluşundaki politikadaki rolünün anlaşılması için kitlenin tüketim tercihlerine göz atmak yeterli olacaktır. Dolayısıyla sanat kültürün iteatkâr hizmetçisi olmaktan çok daha öteye geçmiştir. Bu nedenle günümüzde kültür sanatın bir ürünü olarak görülebilmekte, kitlenin nasıl bir kültüre meylettığı ve var olan kültürün nasıl işleyeceği konusunda sanat önemli bir karar mekanizması oluşturmuştur.

“Daha az idealist olan ve farklı kültürler arasındaki ayrımları, bazen evrim adıyla, belirlemeyi arzulayan sosyal eleştirmenler için kültür; sembolleri, edebiyatı, sanatı, müziği ve bazıları için bunları şekillendiren toplumun kurumları, değerleri ve deneyimleri aracılığıyla belli bir toplumun yaratıcı ifadesiydi” (Briggs, 2007: 99). Türkçe sözlükte kültür “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” ve “bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü” (2005: 1282), şeklinde tanımlanmaktadır. Yapılan tanımlarda da görüleceği gibi kültür ve sanat yeterince iç içe geçmiş durumdur. Bu nedenle kültürden bahsederken sanatı, sanattan bahsederken kültürü görüyoruz.

İnsanın kültür tarihinde sanatın yeri ve önemini izlediğimizde, insanoğlunun biriktirdiği ve günümüze bıraktığı kültür, bize sanatın önemini ayırt edebilecek veriler bırakmıştır. Sanat ve kültür iç içe birer kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla kültürün içindeki sanatı ve sanatın içindeki kültürü çözümlenmeye çalıştığımızda yukarıda da değinildiği gibi aynı noktaya ulaşılmaktadır. Kültürün içinde varlığını veya etkinliğini sürdüren bir olgu olarak “sanat, bir eğlence değil, yaşama katlanmanın en yüksek ve tek doğal biçimidir” (Nietzsche’den aktır: Bozkurt, 2013: 10). Sanatın kültürün içinde sıkıştığı ve onun izinden gittiği çağların aksine, günümüzde bunun çok ötesine geçmiş durumdadır. Sanat, bireye -var olan kültürün hiç düşünmeden- kendisine yeni bir dünya kurgulamasının yolunu açmaktadır. Sanat böylece bireye kurmuş olduğu dünyanın içinde kendisi için bir karakter seçimi yapmasını sağlar. Birey kendisi için seçmiş olduğu bu karakteri kültürün içinde yaşamaya devam eder. “Sanat yapıtı dünyanın açıklığını açık kılar” (Heidegger’den aktır: Bozkurt, 2013: 289). Sanat yapıtında kültürel gerçekli-

ğe bir öykünme gerçekleşir. Gerçekleşen bu öykünme sürecinde bir anlamda sanat yeryüzünü, bireyi ve kültürü yeniden tanımlama, okuma, görme, izleme eylemini sürdürmektedir. “Sanat, insanın kendisine karşın yarattığı ikinci bir doğadır; her şeyden önce insanın var olana bir karşı çıkışı, varlığa bir meydan okumasıdır” (Bozkurt, 2013: 9).

Sanat ve kültür arasındaki ilişkiyi izlediğimizde elde edilen sonuç, “insanlığın kır yaşamından kent yaşamına, domuz besiciliğinden Picasso’ya, toprağı işlemeden atomun parçalamaya uzanan tarihsel değişimini de gözler önüne serer” (Eagleton, 2005: 10). Bilim ve teknoloji bu gelişimi geçmişte olduğundan çok daha karmaşık ve hareketli duruma getirmiştir. Bu hareketler, sanat ve eğitime olan yaklaşımları daha da geliştirmiştir. Aynı zamanda sanatçı ve sanat eseri ile izleyici arasındaki geleneksel ayırım ortadan kalkmıştır. Batı merkezli gelişen biçim ve düşüncelerin üstünlüğü büyük oranda tartışılmaya açılmış ve sanat küresel ölçekte değerlendirilir olmuştur. Öte yandan teknoloji performansına dayalı olarak dijital sanat, video sanatı, ses sanatı, enstalasyon ve performans sanatı gibi yeni perspektifler geliştirilmiştir. Atölyelerde üretilen sanatın yerini kısmen de olsa sokak, kültür, kitlesel performanslar ve etkileşimler almıştır. Sanatçılar ise, özünü kültürden alan, felsefe ve toplumsal sorunları araştırmaya başlamıştır. Kültüre dayalı gerçekliklerin sanatsal imgelerle anlatılmaya başlaması, kültürün sanatsal bilgisini ve estetik yasalarına göre yapılan yaratıcı etkinlikleri ve sanatı gerçek dünyanın özümsemesinin merkezine koymuştur. Bu gelişmeler çeşitli kültürel yapılar açısından sanatın önemini ve bu yapılar içinde sanatın uyumunu açıklamaktadır. Sanatın bu ilişkisi, kültürün içeriği ve işlevleri ile farklı kültür tanımlamaları ile olan ilişkilerinde ortaya çıkıyor; görse iletişim, görsel kültür, bilim, felsefe, piyasa ekonomisi, teknoloji, endüstri vb. gibi.

Toplumsal değerler, normlar, gelenekler gibi soyut, zihinsel unsurları kapsayan görülmeyen kültüre oranla; bireyin görsel kültürel olarak algıladığı -görünen- kültür günlük yaşamda insanları oldukça etkilemektedir. Kültürün bu katmanı ‘artefact’ terimi ile açıklanmaktadır. Bu terim daha ziyade insan düşüncesi ve eliyle yapılan -sanat, tasarım, dil, endüstri, teknoloji, moda ve yemek kültürü gibi- çeşitli anlamları taşımaktadır. “Doğa kendiliğinden oluşan, gelişip, değişen nesne ve olgular alanıdır. Doğada kendiliğinden oluşan halleri belirtmek için ‘fact’ terimi kullanılır. Artefact terimindeki ‘arte’ Latince ‘ars’ sözcüğünden gelir ki yapma, işleme, becerme, zanaat ve sanat vb. anlamlara sahiptir” (Özlem, 2012:167). Dolayısıyla bu katman bizi sanata yaklaştıran ve kültür hakkında ilk fark ettiğimiz ve algıladığımız şeylerin bütünü aklı getirmek için yeterli olmaktadır.

“Kültürümüzde düşüncenin mutlak gücünü muhafaza eden sadece tek bir alan vardır. O da sanattır” (Freud’dan Aktaran; Kara, 2011: 3). Sanat mutlak düşüncenin içinde toplumsal bilincin, pratiğin, gerçekliğin yansıması ve dönüşümü olarak kendine özgü kuralları ve bağlamları oluşturmuştur. Bizzat sanat tarafından yaratılmamış olsalar bile kültürel bütün tanımlamalarda sanatın etkisi görülmektedir. Örneğin; görsel kültür, kültür endüstrisi, popüler kültür ve daha pek çoğunda olduğu gibi. Çünkü sanat kültür ve onun içinde evrildiği çevreyi ortaya çıkarıcı somut niteliklerde ve olgulardaki özü ortaya koymaktadır. Bu yüzdendir ki, sanat ve kültür çözümlemesi, gerçekliğin kendisiyle sanat arasındaki ilişkilerin ve bu bağlamların araştırılmasından geçmektedir.

Sanat kültürün içinde farkına varılır bir imaj ve güç yaratmıştır. Bu nedenle çoğu zaman sanat kültürün kendisi ile yüzleşmesinin bir yolu olarak görülmüştür. Çoğu zaman sanatçı ve sanat kültürün aynası olabilmektedir. Sanatın kültür için olduğu gibi, kültür de sanat için bir direnç

noktası oluşturmuştur. Kültürün sürdürülebilirliği içinde sanatın etkisi son derece gelişkin ve yaygın bir alan yaratmıştır.

Kültür nesnel ve değişmez bir olgu olmamıştır. Her zaman bizim tasarlayabildiğimiz ölçüde vücut bulmuştur. Görüldüğü gibi kültürün toplumsal olarak oldukça büyük bir etkisi mevcuttur ve sürekli bir dönüşüme tabidir. Farklı kültürel tanımlar ve bunların etkileşimleri açısından sanat bir tür aydınlanma felsefesi yaratmaktadır. Kültür ve sanat eksenli sosyal, teknolojik, endüstriyel ve pedagojik gelişmeler, sanatın kültürel tanımlamalar ve oluşturulan medeniyetler içindeki yerini ifade etmek için yeterlidir. Değişen hayat şartları, eski ve yeni sosyal, kültürel, endüstriyel, politik, ekonomik ve daha pek çok alandaki hareketler ve dönüşümler, sanatın 'kültür' içerikli tanımlamalar ve nitelermeler içindeki yerini ve kapsamını anlamamız ve çözümlememiz için gerçekçi bir sonuç ortaya koyar. O halde örnek olarak bizzat sanatın ilişkili olduğu kültürler tanımlamalar hakkında aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

Sanat ve kültür fikrinin ürettiği eylemsel kültür biçimleri:

- Görsel kültür
- Popüler kültür
- Okuryazarlık kültürü (görsel okuryazarlık kültürü gibi)
- Yaratıcılık kültürü
- Estetik kültürü
- Yaşama kültürü
- Kitle kültürü
- Eleştirelilik kültürü
- Sanata ve sanat eserlerine sevgi ve saygı kültürü
- Tüketim kültürü
- Kolektif kültür
- Paylaşma kültürü
- Araştırma kültürü
- Hayata saygı kültürü
- Hayata gelecekçi bakış kültürü
- Hoşgörü ve insana sevgi kültürü
- Akademik kültür
- Doğa ve bütün canlılara karşı sevgi kültürü
- Hayatın inceliklerini görme kültürü
- Kültürel farklılıkları okuma ve yansıtma kültürü
- Varlıkları tanımlama ve çözümleme kültürü
- Emperyalist kültür
- Kapitalist kültür

5. Sonuç

İnsan varlığının birliğini ve toplumsallaşma sürecini anlatan kültür ifadesi, esasen sosyolojik ve psikolojik karakterde, bir din olgusu kadar güçlü ve bu minvalde insan varlığını anlatan bütün anlatılar için başlık bir cümledir. Bu nedenden ötürü kültürün kendisi birey için sosyolojik bir tehdittir. Çünkü kültür bireye toplumsallaşması için gerekli olanı dayatır ve bunun için oynayacağı rolü tanıtır. Bu yüzden birçok akademik platformda günümüzde ve gelecekte kültür

savaşlarının yaşandığı ve yaşanacağı yönündeki öngörülerin temelinde de kültürün toplumsal gerçekliği yatmaktadır.

Kültürel sürecin el sanatlar, semboller, kayıtlar, değerler ve gelenek yoluyla yol aldığı düşünülür. Fakat bu süreçte oluşan, ulusal ve uluslararası siyasal, politik, etnik, endüstriyel ve ekonomik fark cepheleri kültürel süreci ve anlatıları etkilemekte, büyük oranda sekteye uğratabilmektedir. Kültür kelimesinin kendisinin doğrudan doğruya insani eylemleri işaret etmesinden, bu eylemlerin gelişmesi ve birbirinden çok farklı yapılar ve anlamlar ortaya koyması sonucunda, haliyle kültüre dair yeni anlam kümeleri oluşmaya ve gelişmeye başlamıştır. Yukarıda da sözü edildiği gibi bu anlam kümelerinin içinde, sanatın kapsayıcı bir potansiyeli mevcuttur. Çünkü sanat kültüre dair oluşan bütün anlam kümeleri ile ilişkili bir anlatı kümesi geliştirme ve oluşturma hareketi yaratmaktadır.

İnsanoğlunun biriktirdiği ve günümüze bıraktığı kültür, bize sanatı ayırt edebilecek veriler de bırakmıştır. İnsanoğlu, toplumsal olarak politik ve sosyal hiyerarşiyi inşa ettikçe sanatın kültürel eksenini giderek daha derin anlamlar kazanmaya başlamıştır. Sanat, kültürün toplumsal varlığını ve değişim değerlerini yüceltmektedir. Sanat fikri kültürü daima kamçulamakta, kültürü zorlamakta, daima onun karşısında durmaktadır; adeta ona karşı direnmekte ve kendini dayatmaktadır. Sanat, kültürü eleştiren en güçlü olgu olmuştur. Bu nedenle kültür esnemeye tabi tutulmuş ve kendi içinde başka kültürel anlam kümelerinin oluşmasını sağlamıştır. Bu yolla sanat kültürün, toplumsal ve maddi yaşamda temellendiği ve sınırlandığı, bu yaşamdan bağımsız ve özerk bir kurum olmadığını anlatmaktadır.

Doğadaki nesne varlığının kendi varlık alanından koparılıp, insanın sosyalizasyon sürecine hizmet edecek bir biçimde dönüştürülmesi ve kullanılması yönündeki bütün hareketler ve eylemler için kullanılan kültür kavramını böylesi bir perspektiften ele aldığımızda sanatın dönüşümsel, tasarımsal ve eylemsel karakterinin kültür için önemi bir kez daha net olarak anlaşılabilir.

Sanat ve kültür arasında simbiyotik (ortakyaşar) bir ilişki söz konusu olmuştur. Kültür kavramının gelişim ve değerlendiriliş sürecinde insanın sosyal, düşünsel ve bilimsel gelişiminde bu kavramın kullanımının zamanla farklı yapılar içinde ele alındığını ve kullanılmakta olduğunu görmekteyiz. Yaşam niteliklerini artıran ekonomik, teknolojik ve endüstriyel gelişmelerde görülen hareket, doğal olarak kültürün tarz ve biçimlerinde yeni anlam kümelerinin oluşmasını sağlamıştır. Sonuç olarak sanat insanoğlunun sosyalleşme sürecinde, sürekli olarak kültür üreten bir kurum olarak işlem görmüştür. Sanat ve kültür ilişkisi günümüzde kapitalizm, küreselleşme ve kültür endüstrisi ile bambaşka bir hal almış durumdadır. Ekonomik, bilimsel, sosyal ve kültürel anlamdaki yeni gelişmeler küreselleşme olgusunun da etkisiyle sanat ve sanat eğitime bambaşka bir boyut ve kapasite kazandırmıştır. Devingen bir yapıya sahip olan kültürel yapı ve nitelikler sanatın elde etmiş olduğu kapasitenin ise artmasına hizmet etmektedir. Bu yüzden insanoğlunun sosyalleşme ve toplumsallaşma hareketindeki hızlı dönüşümler kültürel nitelikler olarak anlam kazanmakta ve sanat bu hareketler içinde kendine özgü bir güç elde etmekte ve etki alanı yaratmaktadır.

KAYNAKLAR

- Abadan, Yavuz, (1956). Kültür Mefhumu Ve Değişimi, Yücel Mecmuası, 10.
- Aslan, Hasbi, (2015). Sosyalizasyonun Bir Bileşeni Olarak Sanat Ve Sanat Eğitiminin Rasyonellik Görünümü, Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Uluslararası Hakemli Dergi, Cilt: 4, Sayı:1, Haziran, Issn:1308-7177.
- Başaran, Fatma, (1975). Sosyal Psikoloji, Ders Notları(Çoğaltma), Ankara, Dtcf, Felsefe Bölümü.
- Bozkurt, Nejat, (2013). Sanat Ve Estetik Kuramları, 10. Baskı, İstanbul: Sentez Yayınları.
- Briggs, Asa, (2007). Kültür, Milli Folklor, (Çev. S. Kebeli), Yıl 19, Sayı 74, Ankara.
- Dikmen, Benal, (2012). Batman University International Participated Science And Culture Symposium, 18-20 April Batman, Turkey.
- Eagleton, Terry, (2005). Kültür Yorumları. (Çev.: Ö. Çelik), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Erdentuğ, Nermin, (1981). Kültür Nedir?, Milli Kültür Dergisi, 3(6),11.
- Erdoğan, İrfan, Alemdar, Korkmaz, (2010). Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuram Ve Araştırmalarının Tarihsel Ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi, III. Baskı, İstanbul: Erk.
- George, Francis Cardinal, (2003). Law And Culture, Ave Maria Law Review, Vol. 1, No. 1: Ss: 1-17.
- Gray, Clive. (2004). Joining-Up Or Tagging On? The Arts, Cultural Planning And The View From The Below. Public Policy And Administration, 19 (2), 38-49.
- Güngör, Erol, (1986). Kültür Değişmesi Ve Milliyetçilik, İstanbul, Ötüken Yayınevi,.
- Kara, Devabil, (2011). Sanat Yapıtının Oluşum Süreci, Sümeylan Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, Art-E Kasım 2011-08, Issn 1308-2698.
- Kodaman, Mehtap, (2014). Her Şey Sanat Mıdır? Sanat Eğitiminin Gerekçesi Bağlamında Sanat Kavramına Bir Bakış, Sanatı Yönetmek-Uluslararası Sanat Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat Ve Tasarım Fakültesi, 4-7 Kasım, Ss.419-430.
- Mezey, Naomi, (2003). "Law As Culture", Cultural Analysis, Cultural Studies And The Law, (Der. A. Saraf And J. Simon), London: Duke University Press: Ss: 37-73.
- Newman, D. M. (2013). Sosyoloji: Günlük Yaşamın Mimarisini Keşfetmek, 3. Baskı, (Çev. A. Arslan), Ankara: Nobel.
- Özlem, Doğan (2012). Kültür Bilimleri Ve Kültür Felsefesi. Stanbul: Notos Kitap Yayınevi.
- Rank, Otto, (1932). Art And Artist: Creative Urge And Personality, Tudor Publishing Company Newyork.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç, (1992). Sanat Nedir?, (Çev. Baran Dural), İstanbul: Şule Yayınları.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç, (2013). Sanat Nedir?, V. Baskı, Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, (Çev. M. Beyhan), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Turgut, İhsan, (1991). Sanat Felsefesi, İzmir: Bilgehan Matbaası.
- Türk Dil Kurumu, (2005). Türkçe Sözlük, 10. Baskı, Ankara.
- Williams, Raymond, (1993). Kültür, (Çev. Suavi Aydın), Ankara: İmge Kitabevi.